

PETŐFI-MUZEUM.

V. ÉVFOLYAM. 3. SZÁM.

1892. MÁJUS.

Petőfi szülőháza.

A m. év október havában Kis-Kőrösön jártam, a költő szülőföldén. Egy nagyobb s tisztán a költő életrajza ügyében tett körútam vive oda s egy fényes októberi délutánt és délelőttöt tölték a költő születéshelye által világhírűvé lett mező-városban. A költő apja, ki ekkor még magát *Petrovitz István*nak írta, a kis-kőrösi mészárszéket az 1821 szeptemb. 6-án kelt szerződés értelmében vette ki 1822 jan. 1—1824 decz. 31-ig, 3 évre, évi 400 váltóforintért (160 pfrt.), 3 mázsa húsért és 1½ mázsa fagygyúért. Azonban megengedte a város, hogy megfelelő részlet (66 frt 40 kr.) fizetése mellett már 1821 Mindszentek (nov. 1.) napjától átköltözzék a család Szabadszállásról, érte küldvén 6 »kotsikat«.

A mészárszékekkel a vágószéken kívül a következő »javak« jártak: a vágószéknél egy szoba, kamara és konyha, melyben a székálló legény lakott, két veteményes kert, vágóhid, egy néhány marhára és lóra való istálló és tiz hold kaszáló. Marhahúson kívül árulhatott a bérlő sertés-, bárány-, ürühúst, valamint szalonnát és hájat a hét minden napján, szerdát, a hetivásár napját kivéve, mert e nap jövedelmét a város magának tartotta meg.

E szerződés értelmében költözött Szabadszállásról a Petrovics-család, hol 1818 novemberétől lakott, 1821 nov. 1-sejére Kis-Kőrösre s így lett e mezőváros 1823 jan. 1-én a költő szülővárosa.

Ez a város, melynek jelenleg 7878 lakosa van, nem valami ősrégi telep. Vattay Jánosnak és Istvánnak 1718 máj. 19-én Pesten az odatelepedett parasztsággal kötött szerződése hozta létre e várost. »Mi alább subscribált Vattay János és Vattay István, mond a szerződés kezdete, adjuk tudtára mindeneknek a kiket illet, hogy megtekintve nemes Solt Vármegyében kiskőrösi örökös pusztákra szállott jobbagyságnak állapotját szegény voltokat, minthogy régtől fogvást az időnek mostoha volta miatt azon pusztá mind ez ideig meg nem szállattatott. hanem mostanság engedelmmünkől bizonyos parasztság szállott reá, azért,

hogy inkább-inkább gyarapodások naponként lehessen, egyeztenek meg velünk ilyen formában.« Etc.¹

Mivel e szerződés értelmében tehát a telep földesúri hatóság alá tartozott, a korcsma, mézárszék, malomvám sat. beneficiumok is földesúri jogok voltak s így ezeknek a város levén főbérletjök, Petrovics István az ismertetett szerződésben mint »subarendáns« (albérlő) szerepel.

A fenti szerződésből világos az is, hogy e pusztának neve eredetileg Kiskőrös volt, lakói tót eredetűek valának Nógrád-, Hont-, Nyitra-, Turócz- és Pestmegye felső részéből, valamint világos az is, hogy jobbágyok voltak. Mezővárossá 1785-ben lett, a mikor 500 háza s 5000 (?) lakója volt már és vásári jogot nyert.²

A város a régi Solt-vármegyében, a Duna árjaitól gyakran elöntött Sárköztől keletre, az emelkedettebb homokvidék szélén, egy messze kiterjedő lapályon épült a pest-péterváradai út mentén, mellette megy el a budapest-szabadkai vasút s talán ezt kivéve, a város általános képe ma is olyan, milyennek Bél Mátyás 1738-ban látta, törpe, de sok házacskájú helység, (accidulis humilibus, sed copiosis) akkor még egészen tót, de már a költő születése idejében is jobbára elmagyarosodott evangelicus lakókkal. Mint ilyen, a homokvidék legkiválóbb pontja s a puszta talán Nagy-Kőröstől való megkülönböztetésből kapta »kis« melléknevét. A város építkezésmódja is még mindig nagy részben a régi, olyan, mint a többi homokvidéki falúé: vert, sárvályog fal nádtetővel s csak néhány cserepes és zszindelyes ház mutatja az új ev. templommal együtt az újabb idöket. A város talaja benn szikes természetű, ezért a növényzet és fa benne kevés, a külsőbb részek azonban az alföld jellemző díszfájával, az akáczczal vannak beültetve, melyek távolról azt a benyomást teszik, mintha a várost erdő venné körül. Útczái keskenyek, összeszorítottak, csak az ú. n. piac felé tágúlnak ki; a telkek szorosán állanak egymás mellett, melyeken a házak egy-két ablakkal oldalt néznek az utczára, míg hosszában az udvarra mélyen nyúlnak be.

Ilyen az a ház is, melyet Petrovics István 1821—1824-ig Makovinyi borbélytól tartott bérben, mely a róm. kath. és ev. templom megett egy szűk utczában fekszik. A vályogfalú házacská két kis ablakkal s deszka-homlokával a leírt módon néz az utczára, míg barna, megviselt nádfedele, mint valami ócska kalap, mélyen fekszik le fehérre meszelt falára.

A telekre nyúló oldalán van a bejárás a konyhába, melytől balra és jobbra még egy-egy szoba van. E közép-ajtón túl még három kis ablak néz az udvarra s egy lépcső följárat a padlásra visz, míg az udvaron egy különálló pinczegádor s rajta túl kis kert egészíti ki a telket.

A költő születése idejében is csaknem ilyen volt ez a ház s Rónay 1872-ben így írhatta: »első tekintetre is látszik, hogy év-

¹ L. Tepliczky János: Kis-Kőrös mezőváros leírása. 5—6. I. V. ö. Bél Mátyás. Notitia Hung. III. 587. 1.

² Tepliczky u. ott. 8. I. Most 1662 házból áll.

tizedek óta alig történt valami lényeges változás rajta.*³ Mindenesetre ment át két lényeges változáson. Egyik az, hogy Ivánka Imre, mint e kerület akkori képviselője, 1862-ben a két ablak fölé közbül egy kis márványtáblát tétetett e felirattal: „*Itt született Petőfi 1822. Dec. 31.*“ A másik meg az, hogy Szana Tamás indítványára az „*Írók és művészek társasága*“ gyűjtés útján 1880. okt. 17-én megvette 800 frton s midőn e társaság 1891-ben föloszlott, a ház tulajdonjogát a városra ruházta azon szerződészerű feltétellel, hogy csinósítsa ki és föntartásáról gondoskodjék.⁴ Helyes intézkedés. E nélkül a költségek híján a ház előbb-utóbb összeroskadt volna, mint azt némi elégtelenséggel jegyeztem meg Tepliczky János városi jegyző előtt, ki azonban szintén azt mondá, hogy a város legnagyobb készséggel fogja föntartását biztosítani, esetleg a régi formában való szilárd újraépítés által is. Szana Tamás is könnyen érthető búval emlékezett meg a múlt évben egy tárczacikkében arról, hogy a majdnem gazdátlan ház előbb-utóbb összeomlik s ugyane mentő módot javasolta.⁵

E háznak utczafeleli törpe szobájában született Petőfi Sándor 1823 jan. 1-én, néhány perczczel éjfélt után.

Lázás hévvel jártam be a költő szülővárosát s az ő emléke által megszentelt helyeket; áhitattal léptem be a törpe szobácskába, melynek közepén egy kis asztalon látogató könyv, tinta és toll van s a falakon az emlékszobra leleplezése alkalmából leküldött koszorúk függenek. Egyedül voltam; de nem az ábrándozó mélaság, büszke öröm töltötte el lelkemet, hogy nemzetünk egyik örök dicsősége itt született, e helyen látta meg a napvilágot, e kunyhóban, honnan kikelvén, az örök dicsőségbe nőtt s egy síron túli fény örökre fogja hirdetni lángeszét és lángérzelmeit, melyeknek tanúja a legnagyobb átalakulása felé siető föllelkesült nemzet volt.

Nem használok azt az elkoptatott szólásformát, hogy a költő jelenlétét éreztem e pillanatban, a mint szellemajkon susogott lelkemnek; nem, — nem is dicsekszem vele; minden filiszter ezt mondaná, de csak mondaná. Azonban szívemben és lelkemben hordoztam ekkor is, e pillanatban is, mint azelőtt évek óta, emlékéit, dicsőségét, költészetét, életét és halálát s újból megerősödtem abban a föltételében és évek óta folytatott munkámban, hogy életéről és műveiről összegyűjtve minden földerithető adatot, megvalósítsam azt, mit e folyóirat előrajzában 1887 decemberében megírtam. Ez által kívánok a lelkemben a költő iránt élő valódi hőstiszteletnek oly emléket állítani, melynek egyetlen célja önmaga s melynek egyetlen nyilatkozási módja csak az a herologia⁶ lehet, melyet a görögök méltán tartottak az utókor legnagyobb köteletségének.

Ferenczi Zoltán.

³ Petőfi születéshelyén. Föv. Lapok. 1872. 759. l. ⁴ Pet.-muz. 1891. 311. l.

⁵ Folyóiratunk e füzetéhez mellékelt fénykép, melyet ez alkalommal vettem fel, hű képét mutatja a háznak és az egyetlen a róla megjelent különböző képek közül, mely formáját valóódlag tűnteti fel. A mint erről is látható, kivált a ház udvarfeleli része egészen megroskadt, a fedézet lelapult s a falak dűledezni kezdettek. Történt-e azóta valami érdekében, nem tudjuk; de az bizonyos, hogy megmentéséhez gyors segély és mentől kevesebb sentimentalismus szükséges. ⁶ Hősök története.

A „Nemzeti dal“ egykorú német fordításban.*

Nationallied von Petöfi.

Übersetzt von A. Dux.

Fürs Vaterland, auf Ungarn hie!
 Die Zeit ist da, jetzt oder nie!
 Ob wir Slaven, oder frei zumal?
 Das ist die Frag', ihr habt die Wahl!
 Beim Gott der tapferen Magyaren
 Geschworen sei's,
 Wir schütteln ab die Slavenfessel
 Um jeden Preis!

Wir waren Slaven allesamt,
 Von unsrer Väter Fluch verdammt —
 Die frei gelebt am freien Herd —
 Weil schwer sie drückt die Slavenerd.
 Beim Gott der tapferen Magyaren
 Geschworen sei's,
 Wir schütteln ab die Slavenfessel
 Um jeden Preis!

Wär' Einer von so feigem Blut,
 Der nicht zu sterben jetzt hat Muth?
 Der nicht sein Leben setzte ein
 Um es dem Vaterland zu weih'n.
 Beim Gott der tapferen Magyaren
 Geschworen sei's,
 Wir schütteln ab die Slavenfessel
 Um jeden Preis!

Heller als Ketten glänzt das Schwert,
 Das schöner wohl den Arm bewehrt;
 Und dennoch trugen wir der Ketten Qual!
 Ergreift den alten, lieben Stahl!
 Beim Gott der tapferen Magyaren
 Geschworen sei's,
 Wir schütteln ab die Slavenfessel
 Um jeden Preis!

Nun glänzet bald das Ungarthum,
 Und schmückt sich mit dem alten Ruhm,
 Wir waschen weg die alte Schmach,
 Zu neuem Leben werdet wach!

* V. ö. még Petöfi-muz. IV. 250—252. és V. 36—37. 1.

Beim Gott der tapferen Magyaren
Geschworen sei's,
Wir schütteln ab die Slavenfessel
Um jeden Preis!

Wo unsre Grabesblumen blüh'n
Da werden unsre Enkel knie'n,
Die bethen und ihr frommer Mund
Thut unsre heil'gen Namen kund.
Beim Gott der tapferen Magyaren
Geschworen sei's,
Wir schütteln ab die Slavenfessel
Um jeden Preis!

Der Ungar. 1848. 64. sz. márcz. 17. 506. l.

Közli: **Ferencozi Zoltán.**

Petőfi és Horatius.

(Befejező közlemény.)

Abban, a mit Petőfi átalakulásáról egész röviden megjegyeztünk, megtaláljuk annak okát is, hogy költészetén az ifjúkori elveszett kísérletek hiányában, Horatius hatását majdnem hiába keressük. Egyenes idézést kettőt találtam csupán, egyiket Nagy Imréhez írt levelében: non si male nunc, et olim sic erit (Od. II. 10.),¹ mely mindenesetre olvasmányának visszhangja. Ennél jellemzőbb a másik, t. i. a *Felhők* egyikében (*Viseld egyformán....*) a már ismertetett kedvelt ódájának első 2 sorát idézőjelben fordítja, le s. a bölcsnek tulajdonítja, ellenétbe állítván saját természetével:

Hor.: „Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis. (Od. II. 3.)

Petőfi: „Viseld egyformán jó s balsorsodat.“

Nem mondhatni azonban, hogy eszméikben a kifejezés és styl bámulatos eltérései mellett is, néha rokonság ne volna. Az a mód, melylyel Horatius költői halhatatlanságot jósol magának két ódájában (II. 20, III. 30.), s kivált az elsőben és a Petőfi *Fővendőlése* közt a rokonság szembeötlő. Mert való ugyan, hogy hasonló jóslatokra szá-

¹ Halasi: Petőfi-reliquiák. 46. l. Hasonló gondolat van kifejezve *Barátimhoz* című költeményében is:

S tán ha látja sors komám, hogy
Csüggedés nem ért:
Egykor annál bőkezűbben
Nyujtja majd a bért....

Bolond Istókban is u. e gondolat: „Mert annál szebb lesz jövődöm, Minél rútabb jelenem.“ Az „Én“ cz.-ben is a 3-dik versszak rokon.

mos költőnél találunk, de Petőfinek 1843 elejéig² még nem sok költő hasonló helyeit volt alkalma olvasni, más részt a szárnyra kelés gondolata világosan rokon:

Hor.: . . . album mutor in alitem
Superna, nascunturque leves
Per digitos humerosque plumae.

Petőfi: Szárnyim növének, s átröpültem
A levegőt, a végtelent.

Maga az örökké élés gondolata (Petőfinél: „*Dicső neve költő fiadnak, anyám, soká, örökkön él*“ és Horatius: „*non ego pauperum Sangvis parentum, non ego, quem vocas, Dilecte Maecenas, obibo, Nec Stygia cohibeor unda*“) már sokkal általánosabb, szokottabb módú kifejezés. Ugyane gondolatot Petőfi megfordított alakban, gúnyosan használja fel *A helység kalapácsa* befejezésében (Petőfi: „*élni fogok, míg a világnak szappanbuboréka szét nem pattan.*“ Horatius: „*usque ego postera crescām laude recēns dum Capitolium scandet cum tacite virgine Pontifex.*“ III. 3o.), mintegy visszhangként Horatius pár sorára.

Talán azok a gyönyörű sorok, melyekben Petőfi a szerelem természetszerűségét, önkéntelenségét a virágnylással rajzolja, visszhangok s költői körülírás Horatius e mondására:

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Ep. I. 10., 24.

Petőfi: A virágnak megtiltani nem lehet,
Hogy ne nyíljék, ha jön a szép kikelet;
Kikelet a lány, virág a szerelem,
Kikeletkor viritani kénytelen.

A Horatius Ep. I. 19-re, melyben az utánzókról beszél:

„O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe

Bilem, saepe jocum vestri movere tumultus! etc.

Petőfi, mintegy visszhangul, bárha teljesen más tartalommal, *Az utánzókhöz* cz. költeményét írta, melyben »az élheterlen nyomorú csoportról« emlékezik meg. Horatius a maga eredetiségéről így szól: »*Libera per vacuum posui vestigia princeps; Non aliena meo pressi pede: qui sibi fidit Dux regit examen.*« Petőfi is azt mondja, hogy a költés nem széles országúton ballagó szekér, hanem sas, »hol nem járt senki sem, ő arra indul fennen, szabadon« s arra biztat, hogy csak akkor írj, »ha van erőd haladni, merre más nem haladt.«

Továbbá az az állandóság, szilárdság (constantia), mely Horatius ódáinak sokszor magasztalt tárgya:³ magasztalt eszménye Petőfinek

² 1843 márcz. 5-diki levele mellett küldte el Szeberényinek. Ekkor tehát már meg volt írva s valóban e tavaszon írta Kecskeméten.

³ III. 3. *De viro honesto.*

Justum, et tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida, neque Auster,
Dux inquieti turbidus Adriæ
Nec fulminantis magna Jovis manus.
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

is (Egressy Gáborhoz, Arczképpemmel, Ha férfi vagy, légy férfi, Az apostol), habár a tárgyalás módjában nincs is hasonlatosság. Hasonló érzelmet és szenvedélyes ragaszkodást fejeznek ki a költészet iránt mindketten (Horatius: I. 31. III. 11. III. 36. IV. 3. etc. Petőfi: *Versein, A költészet, Fővendülés, Az utolsó alamizsna, Vahot Sándorhoz, Költő lenni vagy nem lenni, Műzsám és menyasszonyom, Adorján Boldizsárhoz* etc.) s a költőnek mint vatesnek magas hivatását egyaránt hangoztatják. Horatius kivált az ódák III. 1—6-dikában mint a muzsák papja („*Musarum sacerdos*“) lép fel s a római ifjaknak és leányoknak azelőtt sohasem hallott dolgokról énekel: a legszükségesebb erényekről. A magyar költők által annyiszor és annyiszor elfoglalt álláspont ez, mint melyből leginkább nyilatkozik a nemzeti költő (jós, bíró, tántos, tanító egy személyben) földadata. Petőfi nem kevésbé magasztosan gondolkodik a költők hivatásáról. Szerinte ők a népet vezető lángoszlopok (*A XIX. század költői*) és ő valóban föntartotta azt a jogát, hogy nemzetéhez szóljon odaadással, intve, javítva, buzdítva, korholva, korbácsolva az érzelmeik minden hangfokán: lágyan, szeliden, merengve, hevesen, tűzzel, szenvedélyesen vagy lázítva, az alkalom szerint. Horatius ez állásában is nyugodt bölcsekedő a tapasztalás higgadtságával és szenvedélytelenségével, — egészen ellentéte Petőfinak a különben rokon szerepben.

Több, egyébként korlátolt számú általános eszme, [mint a megelégedés, gazdagságra] nem vágyás, a [hazáért való önfeláldozás], a falusi élet bájai, sat. mindkettőjöknel gyakran előfordulnak ugyan s kivált Horatiusnál mint költészetének alapeszméi; de ezek annyira általános emberi eszmék, hogy különösen senkiéi sem, csak a józan köztudatéi s ezekben csupán az a személyi felfogás és alkalmazás jellemző, a mint a költő egyéni érzelmeinek színezetében jelentkeznek. Bővebben hát nem szólunk rólok.

Nem jellemzőbb az sem, hogy ugyanegy cz. alatt írtak költeményeket (*Ad amphoram. Poharamhoz. — Ad sodales suos convivias. Barátimhoz. Azokhoz az én jó pesti pájtásaimhoz. — Ad fortunam. A sorshoz. — Ad amicos. A magyar ifjakhoz.*), mert a czímen kívül teljesen egyéb mindaz, a mi bennök van.

Több a rokonság abban, a mint a bort és a társas élet örömeit tekintik. Horatius magát a tisztult Falerni-ivójának nevezi⁴ s alapjában magát rajzolja a régi massicumi bor kedvelőjében, a mint a zöld szederfa árnyában vagy a mormoló patak mellett pihen (*Od. I. 19—22.*). Ezt issza ugyanis, midőn Messala Corvinust (*Od. III. 21.*), ifjúkori barátját, 44-dik születése napjára hívja meg vagy midőn a rég nem látott Pompejus Varust fogadja (*II. 7.*), a kivel már Brutus alatt borivással rövidítette meg a hosszú napot. Borivásra biztatja barátait is (*Epod. XIII.*) s kivált a szabadban ivást kedvelte egész életében, még késő ősszel is, midőn a koszorúhoz rózsa alig volt már található. (*Od. II. 3. 7. I. 17. 3. 38.*)

⁴ „bibulum liquidi de media luce Falerni.“ Ep. I. 14, 34. és 18, 91.

A borivást ajánlja tanítója, Alceus szerint, minden időben és minden kedélyhangulatban. A tél keménysége ellen legjobb a bor melege (I. 9. Epod. 13.) s viszont a tavasz és nyár melege ellen ez oltja legjobban a szomját. (I. 17. III. 29. IV. 12.) A bor a vidámságra van teremtve (in usum laetitiae. I. 27.); tehát a bűt s a gondot ezzel kell elűzni (I. 7. III. 12.); ezt tanácsolja Munatius Plancusnak. Ő maga minden ünnepen bort iszik (III. 18.) s ha baj vagy öröm érte, megannyi alkalom volt ez a borivásra, midőn aztán addig ittak, míg csak a lámpa égett (III. 8. 21.). Erre nézve minden alkalmat fölhasznált: ha a tavasz eljött s az évszakok változása a korai halálra figyeltetett, élvezetre, mulatságra hív föl (I. 4.); hasonlólag szól az álnevű Taliarchushoz (I. 9.) vagy Delliushoz (II. 3.) és Leuconé nevű barátnejához (I. 11.), hogy mert a halál a vidámat és búslakodót egyaránt eléri, élvezni kell a jelent s nem kell elfeledkezni a borról (*vina liques et spacio brevi spem longam reseces* I. 11. 6. II. 14. IV. 7.). Bort hoz elé, midőn Maecenas meglátogatja sabinumi lakában, s habár csak sabinumi bor az, de maga tette görög edénybe és maga pecsételte le, midőn Maecenast pár évvel előbb a színházban ünnepezték. (I. 20.) Ily vidám mulatságra alkalom Plotius Numida vagy Pompejus Varus szerencsés hazatérte (I. 36. II. 7.), az actiumi csata (Epod. 9.), Kleopatra halála (I. 37.), saját halálos veszedelmének évfordulója, midőn Maecenas föl hívja, hogy 100 pohárt ürítsen ki szerencsés megmenekülésére (III. 7.); Augustus visszatérte a kantabriai csatából (III. 14.), Maecenas születésnapja (IV. 11.), a visszatérő tavasz (I. 4. II. 7. IV. 12.), Neptun (III. 28.) vagy a genius ünnepe, midőn késő őszszel a vén holló esőt jósolva károg (III. 17.), Telephus történelmi és régészeti fejtegetései, melyeket hamar megún s legkedvesebb bordalai egyikében borért kiált, mi közben az új holdra, az éjféltre s Murenára, az augurra iszik, még pedig 9-szer, mert a lelkesült költő ebben a műzsák számát tartja szemé előtt; aztán fuvolat és lantot rendel, rózsákat hintet s megkezdődik a dal és táncz, hadd boszankodjék a zajos lármán az öreg irigy szomszéd hozzá nem illő ifjú feleségével. Midőn M. Valerius Messala Corvinus barátja látogatja meg, legjobb massicum borát hozatja fel, melyet születése évében szűrték s egész szeretetreméltósággal így szól a kancsóhoz: »Oh te, ki velem együtt Manlius consul alatt születted, akár panaszokat vagy tréfákat, akár verkedést vagy őrjöngő szerelmet vagy lágy álmod rejtegesz, oh kegyes kancsó, akármiféle okból kiválasztott massicum bort tartalmazol, te ki méltó vagy, hogy valamely jó napon vegyünk elé, jöjj elé Corvinus parancsára, a ki finomabb (*languidior* = régisége miatt nem oly erős, finomabb etc.) bort rendel. S bárha, így folytatja, ő Socrates tanaival van eltelve, nem vet meg, sőt mondják (Cicero), hogy az öregebb Cato is gyakran iszogatótt téged.

De sőt a bor előidézi a költői lelkesedést; a vízvók versei nem sokáig élhetnek s maga Homerus is borivó volt (Ep. I. 19. 1—6.) és Democritus joggal kizárja a józan költőket a Helikonról. Ezt kell

innia a munkás szántóvetőnek (Epod. 2.) s a legegyszerűbb lakománál sem szabad hiányoznia a boroscancsónak.

De mind a mellett a mérséklet barátja s midőn Quintilius Varusnak azt tanácsolja, hogy Tiburban, hol talán épen villát építetett, mindenek előtt szőlőt ültessen, mert a bor veri el csak a gondot: egyszersmind mérsékletet javasol, mert a sok bor szörnyű bajt okozhat. (I. 18.) Ő meg nem barátja a bor miatti véres verekedéseknek s inti a trákmódra ívó mulatókat,⁵ hogy hagyják a véres verekedést, s enyelgve inkább felhívja Megillát, hogy sugja fülebe kedvese nevét, mire aztán sajnálja szerencsétlen választásáért. (I. 27.)

Ne feledjük azt sem, hogy Horatius a bor élvezetében míg egy felől a római szokásoknak hódol, másfelől inycenz is volt. Ezért ő a bort nem itta bizonyos szertartás nélkül s a bor ósága megfelelt a körülménynek, melynél fogyasztotta. Midőn Augustus visszatértét ünnepli, a marsusok elleni háború és Spartacus idejebeli bort kíván (III. 14.), mely nemcsak jó, de jelöli annak dicsőségét is, ki a polgárháborúkat megszüntette. Születése napjára magamagával egykorú bort iszik, míg a Bibulus consul korabeli bor⁶ kedvesének életkorát jelenti (III. 28.); élete megmentése évfordulóján pedig maganevelte Tullus Vocatius idejebeli legrégebb borából iszik (III. 8.). Ha nagy örömet akart kifejezni, akkor ezt az elfogyasztott bor mennyisége jelezte s ilyenkor a nők is tiszta, vegyítetlen bort ittak a lakomán, melyet különben rendszerint vízzel keverve fogyasztottak, (I. 36. IV. 1. etc.) s télen megmelegítve itták.

A bővebb részletekre ki nem térhetvén, az elmondottak eléggé jellemzik Horatius felfogását a borról.⁷

Petőfi is gyakran és aránylag sokat foglalkozik a borral, noha egykorúak s kivált Jókai ismételve megírta, hogy a költő borivó épen nem volt; ritkán fogyasztott el egy régi $\frac{1}{4}$ pint (ca. 0.3 l.) bornál többet s teljesen távol állt a korhelység ama fokától, melyet költeményeiből kiolvastak s melyct utóbb rá is fogtak.

Természetes, hogy a bor élvezete nála is különböző érzelmek és hangulatok kíséretében jelenik meg. Első ily tartalmú ránk maradt költeményében, a „*Dalforrás*”-ban (1842), tréfásra fordítva éneкли meg azt a Horatius-féle mondást, hogy a bor költővé teszen; de midőn rájött, hogy a kiürült hordó kong legjobban, a költői forrást az éhezésben leli meg: „*Éheztem én is, s folyt a dal S enyém a myrtuság.*” A bor gondúzó; mellette neveti a sorsot, a világot; ez csal lantjára éneket s feledteti a csalfa lányokat; bor mellett nevetve dől a sírba (*A borozó, Víz és bor.*) A bor a mánor anyja, mely mellett a költő szenvedélyes elkeseredéssel éltet mindent, csak ő maga vesszen, (*Felköszöntés.*) vagy vidám, ötletes hangulat szülője (*Disznóturban.*). A bor elűzi a búbánatot, éleszt és éget, hatalmas kedvet ad; mellette a költő

⁵ T. i. mindig telt pohárral ittak.

⁶ 90—88-ból Kr. e. ⁷ L. bővebben kivált Ribbeck: A római költ. tört. II. 151—154. és Grotefend: Des Horatius Weintrank. Philologus. IV. (1849.) 673—78. lap. Ez utóbbi kimerítőnek mondható e kérdésre nézve.

csak a jelen éleite tekintti (*Víz és bor, Pálmáphor; Héj! nekem hát vigasztalást mi sem ad...: Az én torkom álló malom, Melyk a legvigább temető?*); sőt a világot csak mámorosan bírja szépnek látni (*Mi lett?*); a költő életét berületté és holdoggá csak a bor és szép leány teszi, kivált ha mindkettő hevítő, lángoló (*Hortobágyi korcsmárosné... Dinomdánom, Pálmáphor, Szerelem és bor, Rég veri már a magyart... Tűs.*); ez különben is a magyar természet, a magyar ember életét csak e kettő teszi túrhetővé, kivált ha a dal is hozzájok járul; ő a jövővel nem törődik, ha pénze van, elmulatja (*Gazdálkodási nézeteim.*); borral ünnepli meg, midőn váratlanul barátaival találkozik (*Barátimhoz*); midőn tőle búcsúzik (*Azokhoz az én jó pesti bajtásaimhoz, Búcsú Kun-Szentmiklóstól.*); midőn hazafi bánata megnő szívében, iszik a hazaért (*Hőnfidél*); vagy a háza váltalmelyik nagy fiáért (*Eger mellett*); de a vidámságba hazafi bánat vegyül, mely újra meg újra áttör a jelen vidámságán s csak az enyhíti, hogy mámorában a hazát is boldognak látja (*Egri hangok, Dáridó után, Rézségség a hazaért*). A szerelem épen oly részegítő, mint a bor s csak úgy iszik, ha a lány szerelmét hozza a borban (*Zsuzsikához*); borral enyhíti hát a legény is szerelmi bánatát (*A faluban utcahosszat...*), ő is a borhoz fordul szerelmi bánatában (*A borhoz*); a bor bőbeszédűvé tesz, mely mellett a múlt emlékei zavart képekben merülnek fel (*Ivás közben.*) s kesereg, ha pénze nincs, hogy bort hozathasson (*Vízet isszom.*); úgy járhat ő is, mint egy híres borivó, ki meghalt a szül szőlőtermés idején (*Carmen lugubre*); a borral betelni nem tud (*Poharamhoz, De már nem tudom, mit csináljak...*), oly jó, hogy nem is tehet róla, ha leissza magát akár jó, akár rossz időben (*Meredek a pinczegádor.*); ha épen nehezen megy a borivás, zsarnok szívnék nézi a kancsót, melyből a vért ki kell ontania s ekkor, ha feneketlen volna is, kiürülne (*Furfangos borivó*); ha bora nem lesz, inkább megöli magát (*Sovány ősz*) s már rég a sírban fekiinnék, mert a sok szenvedés öngyilkossá tette volna, ha a bor nem lett volna jóltévő orvossága (*A leánykához*). Legkedvesebb neki a bor, leány és haza (*Élet, halál, Búcsú Kun-Szentmiklóstól.*); Tompát ismeretlenül is szereti, mert ő is borivó, de a bor mellett csak csendesen vidád (*Tompá Mihályhoz*); a bor dicszolja a szerető, a pénz s a bú miatti keservet (*Igyunk.*); a bölcs ezzel vigasztalja magát, szemlélvén a világi rosszakat, a megvesztegethetőséget, az érdemetlenek felkapását, álbarátságot, a ravaszság győzelmet, a női hütlenséget, a hazugság diadalát s az erkölcsi intések hiábanvalóságát (*Mit szól a bölcs?*); szeressünk és igyunk, mert ifjuságunk, erőnk, pénzünk hamar oda lesz (*Szerelem és bor.*); örömeben és keservében egyaránt iszik, mert a bortól tarka jókódv születik (*Dalaim.*), de midőn házasodni indul, lemond a borról;

Nem veszem már a bort gyógyszeremnek,
Ha a kigyók lelkenem teremnek,
Melyeket a bú szívembe zár;
Barna kis lány ajka mézet árul,
Mézzele élek édes ajakáru...
Czímborák, ez a búcsú-pohár!

(Búcsú-pohár.)

Ezzel valóban búcsút mond a bornak s csupán kétszer emlékezik meg róla: a *Tűz* (1847) cz. versében, melyben az életet csak tüzes borral és tüzes lánynyal tartja valódi életnek; de azért szorosán véve még sem bortal ez és egy „*Bortal*” cz. költeményében 1848 áprilisében, melyben egy katonának fölcsapott vitéz jobb kezében kardját s baljában poharát tartva iszik a hazáért s erre barátait is felhívja; mert a bor adja meg a valódi bátorságot, a magyarnak pedig most ez kell.

Ezek a főbb ideák, melyek Petőfinél a borral kapcsolódnak, néha egyszerűen, máskor változatos képek során. Látjuk ezekből, hogy Petőfi abban, a mi a bor mellett lelkében felmerül, gyakran rokon ugyan Horatiussal, de ebben sokkal változatosabb és többoldalú, mint ő s némely eszmének, mely egészen köztudatú, minő pl. hogy a bor a bánatban, szerelmi csalódásban gyógyító erejű, néha ugyan csupán játszi (*Borozó, Igyunk!*), de többnyire egyéni és sajátos kifejezést ad s e mellett különböző hangulatok összeolvasztásában a mámort s a véte kapcsolt lelki állapotokat mesterien rajzolja (*Egri hangok, Ivás közben, Rég veri már a magyart a teremtő, Bucsú Kun-Szentmiklóstól.*). Továbbá ő a bor mellett nem annyira bölcselmi gondolatokkal, főleg kedélyi, hangulati momentumokkal foglalkozik s pedig alkalmyszerűleg; innen a nagyobb változatosság. Ezért, habár tudjuk róla, hogy az életet könnyelműen, hivatását, kötelességeit felületesen, pénzbeli s hasonló tartozásait halasztólag, megalkuvó módon sohasem fogta fel, sőt épen tartozásaiban nagyon scrupulosus volt:⁶ még sem hiányoznak nála a könnyűvérségnek, a momentan hangulati epicureismusnak a legtalálhatóbb nyilatkozatai (*Gazdálkodási nézeteim.*), melyekből ellenei nem mulasztották el a túlzó következtetések levonását. E mellett Petőfi a bort soha sem említi ingyencmódra. Neki a bor az az általános mámorító ital, mely felébreszti a szív optimisticus hangulatait, — semmi több. A bort nem különbözteti meg sem alkalom, sem hatása szerint s fajtájára nézve is megnevezve nála csak kétszer találtam, egyszer említi a rusztit (*Kerényi Frigyeshez.*), egyszer az egrit, de különösebb vonatkozás nélkül s a savanyú borra szintén csak egyszer czéloz (*Hortobágyi korcsmárosné...*). Nincs benne semmi gourmandság. Inkább az elfogyasztott bor mennyiségét említi gyakran, melyért a korhelység vádját emelték ellene s midőn a *Versék I.* megjelent, a bortalokat számra nézve is sokalta a kritika, bárha a Nemzeti kör bírálói többet kihagytak közülök, miről tréfásan az „*Irtóztató csalódás*”-ban és komolyan egy Tárkányihoz írt levelében panaszkodik. Már említettük, hogy ezt a sok bort nem kell szószerint venni. Az a jó kedv, az a kedélyi mámor, az a fékezhetetlen tombolása a léleknek, mely 1844—45-ben ilyenmő költeményeiben kitör, reakciója azon szenvedéseknek és nyomorúságoknak, melyek ifjú korában meglettek, lenyügözték, lelánczolták, rabbá tették. Ezekben a szabadságát visszanyert lélek tombolja ki magát, midőn a költő kellemesebb anyagi

⁶ V. ö. levelét Baróty: Petőfi újabb reliqu. 105. l.

környezetben az élet élvezetnek némi birtokába juthatott. Ezért a történelmi menetben a legkorábbiakban fogjuk csak azt találni, hogy a korhelykedést úgyszólván magamagáért rájzolja és dicsóíti; de már igen korán az a jellemző sirva vigadás jelenik meg bordalaiban, melybe egyéni, szerelmi, hazafi bánat vegyül, s ezekben a bor élvezete magasabb eszmék karján lép a költészetbe; bárha csupán magának a mámoros, derűs jókedvnek valódi rajza, dalban megszólaltatása mindig nevezetes művészi föladat marad s csak ritkán sikerül úgy, hogy az eszmélkedés meg ne bénítsa, túlságos józanságba ne öltöztesse, a mi néha megtörtént Petőfinél is (*Bordal, Víz és bor, Borozó, Dinomdánom.*).

Általában a bordalnak kivált két gyöngéje van: egyik a túlságos józanság, bor melletti gyakorlati bölcselkedés ú. n. közhelyek versbefoglalása, némi szónokias modorral; vagy aztán a részegségig menő dobzódás rajza, mely egészen az izléstelenségig megy s jellemzetes helyett nyers. Petőfi ritkán esik egyik-másik végletbe s az önkénytelenség és jellemzetesség kiválóan jellemző vonása ezekben is. Ezért a *Bücsü Kün-Szentmiklóstól* cz. dalát már kortársai is rendkívül bámulták, az *Egri hangok* jutalmat nyert s valóban e költeményben lyrai cselekvés van t. i. a hangulat folytonos változása és tovahaladása, a költő érzéseinek mozgása és emelkedő fokozódása. Kezdődik kitörő örömmel, mely a Dobó által védett hegy láttára hazafi bánatba megy át, majd költői elmellőzéssel újra a vidámság hangja uralkodó, míg a mámorosabb hangulat derűje összeolvad azzal, hogy e hangulatában több századon átugorva boldognak látja a hazát. A költemény lényegileg képek sorozata, de az érzelmek mozgalmassága elbeszélés alakúvá teszi, hábár a különböző hangulatok még nem olvadnak is benne annyira össze, mint a *Bücsü Kün-Szentmiklóstól* cz.-ben. A *Rég veri már a magyart a teremtő...* című pedig a maga különböző hangszíneivel, egyes érzelmek összeolvasztásával páratlan kifejezése a magyar ember sirva vigadásának. A költemény némi elmélkedéssel indul meg a magyar emberről, a ki azt sem tudja, hogy vigadjon, búsuljon-e? De ha büja van, adott neki az isten, a mivel a bút meg is ölje, mert itt van a legtöbb jó bor és szép leány. A következő 3' versszakban aztán a mulatás legragyogóbb és legváltozatosabb rajza következik. Ide azzal a leánnyal, hadd számoljak le bajommal, kiált a költő; ide a piros borral, mely a kialutt életet is meggyújtja s hadd húzza az a cigány, hogy repedjen meg szíve örömebe' és bújába'.... »így vigad a magyar ember, hiába!«

De bordalaiban vagy ilyszerű költeményeiben nem csak az eszmék és érzelmek változatossága jellemző, hanem a kifejezés nemének változatossága is. A bor mámorja és hatása vagy az alkalom, melyben iszsa, hol vidám, hol komoly, hol merengő, hol csapongó és szilaj, hol borús, elkéseredett, hol enyelgő és gyöngéd hangnemben szólal meg a mámor rajzának különböző fokozataival s gyakran ugyanegy költeményben különböző kedélyi elemek vegyítésével, tárgyról-tárgyra szokellással. E mellett hol elmés, ötletes dal, hol elbeszélő, mondhatnám drámai népdal, a dal e legmagyarosabb s legszebb formájában

jelenik meg (*Hortobágyi korcsmárosné, Rég veri már a magyart* . . . etc.); hol ódaszerű (*Honfidal.*) vagy rhapsodistikus magánbeszéd (*Felkösöntés, Disznótorban, Egri hangok, Javulási szándék.*); máskor leírás vagy társasági dal (*Kördal.*). Máskor a mulatás nemét és eredményeit s ebben a magyar ember jellemző vonásait életképekben, románczformában adja elé, mint a *Ssonyas ember tünődése, A faluban utcsahosszat* . . . *Ambrus gazda, Csokonai, Falu végén kurta korcsma* . . . *Pál mester, Orbán* stb. címűekben. Most a mulatság közepébe visz (*Egri hangok, Rég veri már, Ivás közben, Mulatság közben.*) s majdnem szemünk előtt játszanak le a mulatás jelenetei, majd a rá való felhívás szól hozzánk vagy mulatás után mint visszaemlékezést rajzolja részleteit és eredményeit (*Dáridó után.*).

De bárha Petőfi 1845-ben még magát a bordalok és csárdák költőjének tartotta és mondta: aránylag még sem írt sok bordalt; legalább nem annyit, mint a saját korában hírelték s az egykorú bírálatok megrovásaikban kiemelték. Ugyanis 1842-ből maradt ránk 4 bordala,⁹ 1843-ból 5 (a *Barátimhoz* cz.-ben inkább csak említi), 1844-ből 24 s többé-kevésbé ez a tárgya a *Ssonyas ember tünődése, Ambrus gazda, Tompa Mihályhoz, Csokonai, A leánykákhoz, Pál mester* címűeknek (*Egy estém otthon, Kerényi Frigyeshez* cz.-ben csupán említi), 1845-ből 6 költemény (a bor a tárgya az *Orbán* cz.-nek), 1846-ból 1, 1847-ből 2 (*Bucsu-pohár*) s ez a tárgya a *Falu végén kurta korcsma* . . . címűnek, 1848-ból is 1 (*Bordal*), e szerint összesen 52 költemény, melyből 42 dalmű és a többi románcz- és életkép-féle. E jelentékeny számból, a mint látható, 1844-re esik a legtöbb, tehát e kis áttekintés is teljesen igazolja a költő hangulatáról elmondottakat. A mint lelkét Etelke, utóbb Mednyánszky Berta és kivált Júlia iránt komoly és mély érzelem foglalja el, a mint hazafiúi, polgári és emberi látóköre kitágult: költészetének a bor többé alig tárgya s inkább kiegészítője valamely rajznak, része valamely jellemzésnek, csak úgy van odavetve, mint egy vonás;¹⁰ sőt maga mondja, hogy az élet nagy pillanataival szemben a bor erőtlén (*A borhoz.*), a dorbézolás hazafiúi bűn (*Fekete-piros dal.*).

Nem tagadható azonban, hogy a költő lelkében az a hatás, melyet a bor a vidám, derült, bánatos, komor vagy elkeseredett lélekállapotra gyakorol, mindegyre meg-megjelen más-más költeményeiben is, mint vonatkozás vagy hasonkép. Így mondja Egressynek: „*Lérszegítéd ssonyas lelkemet Művészetednek édes italával*“, Mednyánszky Bertának: „*Szívem így, megtelve szerelmemmel, Egy pohár, a mely csordultig áll. . . . Drága bor! . . . s ha a lány porba önti? Kár lesz. . . . inkább idd ki te, halál! (Elnémult a fergegég).*“

⁹ Említi a bort „*K. . . . Vilmos barátomhoz*“ cz.-ben is és pedig kapcsolatban a hazával:

És ha néha jobb időkben a pohár
Bütemetni köztünk kézről kézre járt:
Ott is a hon éltetését zengte szánk,
Ott is a hon megvetőit átkozánk.

¹⁰ L. pl. *Külföld magyarjaihoz*: „*Míg ő vért sír, (t. i. a baza) poharaitokba Kinn ti a bort töltitek;“ A toronyban delet harangoznak, Tűz etc.*

Máskor mintegy az ellentétet akarván rajzolni azon kedélyállapot közt, melyet lelke érzett a Mednyánszky Berta iránti szerelme előtt és után, így szól:

Fejér bor, szőke lány, fényes nap
 Hatottak egykor lelkemig;
 Vörös bor, barna lány, sötét éj,
 Kedvem most bennetek telik.

(Változás.)

Saját kebléről meg azt mondja, hogy az szoba, melynek szíve az asztala s »ez asztalon nagy ezüst pohárba' pezsgett, habzott a vidámság árja«, melynek gondatlanság volt a felhajtója (*Mi vagy keblem?...*); másutt keserű élete poharáról szól, a melybe az édes szerelem cseppenjen be (*Keserű élet, édes szerelem.*); vagy az édes örömet, keserű bűt mint italt nézi, melyet fölhajtott már (*Édes öröm, ittalak már...*) s múlt idejének emléke oly borzasztó alak, minőt »pokoli bor hevétől égve« gondoltak ki a sors viszályai sat. A hasonlatok, a képek e sora mintegy öntudatlan elem vegyül be költészetébe, mint annak a sokszerű és mély hatásnak emlékei, melyet a bor kedélyére állandóan gyakorolt. Ez hát költészetének egy része, de nem uralkodó eleme; s 1846 végén egyik legcsodásabb költeményében, a *Dalaimban*, mely az ő páratlan költői lelkének valódi imaszerű megnyilatkozása, oly időben, midőn bordalt már épen nem írt, még egyszer összefoglalja azzal a mámorral együtt, mely a pohár mellett lelkét elragadja, azokat a fenséges eszméket, melyek egész életében hevítetták szívét s melyek költészetében halhatatlan erővel és érzelmmel dobognak, lüktetnek és lelkesítenek, s melyben Szemere Pál mondásaként: »midőn játszik is, komoly és meleg, dicső és szent érzelemben áradoz«:

Szeret a lány? iszom örömben;
 Nem szeret? kell inni keservben.
 S hol pohár és a pohárban bor van,
 Tarka jókedv születik meg ottan. —
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Szivárványi haragos telkemnek.

Oh de míg a pohár van kezemben,
 Nemzeteknek keze van bilincsen;
 S a milyen vig a pohár csengése,
 Olyan bús a rabbilincs csörgése! —
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Fellegei bánatos lelkemnek.

De mit tûr a szolgaságnak népe?
 Mért nem kél föl, hogy lánczát letépje?
 Arra vár, hogy isten kegyelméből
 Azt a rozsdá rágja le kezéről? —
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Villámlási haragos telkemnek!

Ferenczi Zoltán.

Petőfi hírlapi czikkei 1848-ból.

(Harmadik közlemény.)

III.

Közben, míg ezek történtek, ápr. 24-én Nagy-Kikindán kitört a szerb lázadás, mely ugyan gyorsan elnyomatott, de követte ezt még áprilisben több hasonló fölkelés, melyek következése volt, hogy május 15-én Karloviczon Rajacsics patriarcha vezetése alatt a görög katolikusok gyűlést tartottak. Jellachich pedig ápr. 18-án megérkezett Zágrábba, megkezdte működését s már e hóban elárulta terveit az ellenforradalomra nézve.

Budapestet a szerb mozgalmak és Jellachich törekvései izgalomba hozták. Ennek ápr. 29-én Wesselényi Miklós az erdélyi küldöttség tiszteletére rendezett köri ebéden megrázó kifejezést adott¹ e felhívásban: »veszélyben van a hon, — fel minden, ki magyar, ki polgár!!«

Erre következett a nádor és Batthyány máj. 1-sői bécsi útja, kiadattak a máj. 6-diki kedvező kir. leiratok², a nádor rendeletei, melyeknek azonban Jellachich nem engedelmeskedett; valamint sikertelen volt b. Hrabovszky János kir. biztosi kiküldetése is a nádor által.

Mindezek, miket itt csak röviden érinthetünk az ismert adatok alapján, a május 10-diki vérengzéssel együtt azt a gondolatot ébresztették a közönség türelmetlen, lázban égő, elhatározóbb tettekre szomjazó részénél s így kivált az ifúságnál, hogy a minisztériumnak sem fel-, sem lefelé elég tekintélye nincs s különböző okokból elhatározólag föllépni nem mer, hogy tehát ügyeinket a minisztérium háta megett felsőbb hatalom directe Bécsből intézi. S annak az öntudatlan sejtelennek, mely gyakran sugallatszerűleg eltalálja a rejtett valóságot, igaza is volt.

Ezért sürgették az országgyűlés összehívását, hogy a minisztérium működésének ez adja meg a kellő súlyt, — s a közvélemény ez óhájának megfelelően a nádor máj. 19-én jul. 2-dikára ki is hirdette.

A minisztériumban így megingott hitről a *Pesti Hírlap* máj. 16-ról (58. sz. máj. 17.) egy cikket is írt, melyben szólván a nehézségekről s a minisztérium működéséről, azt mondja, hogy ennek tekintélyét sem az »elesett politica«, sem a »reactio« (melynek, legalább nyilván, semmi jele nincs), hanem a »saját pártunk uszálya« rontja. Ez, »miután egy lehetlenségnek látszó dolgot az események csodás találkozása mártiusban lehetőséggé tett, nem akar többé határt ismerni a kísérletekben.« Pedig a forradalom nálunk már be van fejezve, most a békés rendezés munkája jön. Végül, mintha épen a Petőfi máj. 12-diki beszédére vonatkoznék, így folytatja: »És a kik bírnak tehetséggel, és szólnak kegyelet nélkül azokról, kik edzett hazafiak, fogadjanak el tőlünk egy őszinte szót: vigyázzanak, hogy a reactiót ne szolgálják, és imádkozzanak, hogy kísértetbe ne jussanak.«

»S ha még csak egy pár ifju sajtója elégedetlen a dolgokkal, mert

¹ Ápril 23-ra az unio ügyében mentek fel. Wesselényi beszédét egészen lásd *Pesti Hírlap* 388. l. 44. szám.

² *Pesti Hírlap*. 1848. 58. sz. máj. 17.

az eget és a földet, melyet oly szépen decorál a képzelet, nem birta még a minisztérium megteremteni: azt megfoghatni.»

»De midőn az avatottság organumai is egyszerre felkapják a hangot, felszedik az idegen tollakat, és János pap országában kalandoznak, bizony bizony félni lehet, hogy a szélsőségeknek ezen érintkezésében a reakciónak lesz aratása, mellyel szolgálnak innen és tul, tudva és tudatlanul.«³

A nemzet hangulatáról a Batthyány-minisztériumot illetőleg érdemes a *Pesti Hírlap* 61. (máj. 20. 457. l.) számából még egy pár sort idézni, midőn a márcziusi ifjakhoz így szól:

»Ezzel a márcziussal bánjatok szeretőbben végre. A haza rokonszenvét nyilvánítá ez időponthoz, azon gondolattal, hogy ti az országos ellenzéki pártnak, melly kormányra lépett, részei vagytok, s annak elveit és céljait istápoljátok.«

»Mióta észre hagyátok venni, hogy márcziusnak más értelmet adtok, a nemzet szózata minden vidékeken ellenetek nyilatkozik; Pest elhült irántatok.«

»Mert a Batthyány-minisztériumot e haza féltő kincsnek tekinti, mert első minisztérium, mert egyedül lehetséges most; s tudják, hogy nem tárczáért küzdeni, nem a pietast kioltogatni, hanem azokat, kik viselik a tárczát, támogatni, a bizodalmat táplálni: ez a hazafi teendője most.«

»Az a pillanat, mellyben a Batthyány-minisztérium elfogyatkozik, ha most jönne, talán Magyarország végső idejét jelölné, mert minden más combinatio csak töredéké lenne, csak demonstratio minisztériuma lenne, mellynek állandóságában nem bízánk egy hétre.«

Ezek a nyilatkozatok eléggé megvilágítják a helyzetet, a minisztérium állását a közvéleménnyel s a túlzó forradalmi árnyalattal szemben és egyzersmind megvilágítják a költő már közlött máj. 27-diki cikkének még ki nem fejtett vonatkozásait is.

Ekközben a miniszterelnök máj. 16-án kiadta fölhívását a honvédsereg felállítására, Széchenyi s Eötvös pedig a május 15-diki bécsi mozgalmak miatt Insbruckba ment királynál azt sürgették, hogy költözzék Budára. Ezalatt a király máj. 29-én rendeletet adott ki, hogy Jellachich jelenjék meg Insbruckban, s ide a vele való találkozásra Batthyány is föltávozott, hol a meg nem jelent Jellachich ellen a jun. 10-diki királyi rendeletet eszközölte ki, melyek azonban Bécsben levéltárra tétetvén, egyelőre közzé nem tétettek,⁴ mert időközben János főherceget közvetítőül kérték föl és Jellachich is jun. 16-án megjelent Insbruckban, honnan Batthyány egyébként már 12-én eltávozott.

Junius 12-én vívta Hrabovszky a szerb lázadókkal az első csatát Karlovicznál.

A Jellachich insbrucki sikerei, ki ott a jun. 5-diki lázadó zágrábi tartományi gyűlés után egy petitionális küldöttséggel jelent meg s János főherceggel a dolog természeténél fogva meghiusult alkudozások ismeret-

³ V. ö. különösen a *Pesti Hírlap* cikkét a *Márczius Tizenötödike* ellen (59. sz. máj. 18.) s köv. számaiban a *Reform* és *Jelenkor* ellen. (60. és 61. sz.)

⁴ Csak jun. 18-án jelentek meg a *Közöny*-ben (37. l. 10. sz.) s pedig a miniszteriumnak tudta nélkül. Horváth. I. 260—62. l. *Pesti Hírlap*-ban 86. sz. jun. 20.

tesek, valamint ismeretesek azok az események is, melyek a június 15-én újból megnyílt zágrábi gyűlésen történtek, melyen Jellachich jelentést tevén az insbrucki tanácskozásokról, jun. 29-én dictatori hatalommal ruháztatott fel, melylyel ugyanegy napon adta ki a bécsi minisztérium a *neutralitás* fölmondásával fenyegető felszólítást, ha Jellachich-csal minisztériumunk meg nem békül.

Ezeket az eseményeket nyomon követte az, hogy jul. 4-én a bécsi minisztérium azt követelte a magyar kormánytól, hogy a horváthországi cs. kir. hadat pénzzel lássa el s jelentette, hogy Jellachichnak hazánk rovására eddig is 150 ezer frtot küldött hadi felszerelések címén.

Bárha kormányunk mindkét iratot erélyesen útasította vissza s bárha jul. 4-én terjedelmes emlékiratban fejtette ki azon módokat, melyek szerint hazánk a horvátokkal kiegyezik: sikere egyiknek sem lett, sőt a János főherczeg vezetése alatti értekezlet egyelőre meg sem tartatott, mert ő Frankfurtba a német gyűlésre utazott, mint német birodalmi kormányzó.

A nagy közönség, mely csupán a külső, látható eredményekből vagy eredménytelenségekből ítél: a minisztérium működését bénító körülményekről, intrigákról, mint melyek a nyilvánosság elé nem is tartoztak, vagy nem vagy csak későn s bizonytalanul értesült a hírlapi közlésekből, vagy az ingadozó mendemondákból. De általában ha értesült volna is, a radical szelleműeket ez mégsem nyugtatta volna meg. A kérdés nem a nehézségek, a sikerek körül forgott. A radical ifjúság gyors, elhatározó működést és sikereket, multhatatlan sikereket kívánt, szemé előtt lebegvén a francia forradalom lefolyása.

Mindezek voltak, vázlatosan elősorolva, együttesen az okok és körülmények, melyek miatt tehát kivált a radical párt az országgyűlés összeülése s óvárgott, ettől remélvén a működésben azt a szenvedélyességet, lázas erőt, elhatározottságot, melyet szerinte az események megkívántak.

Az országgyűlés, melyet akkor a radicalok s Petőfi is nemzetgyűlésnek szerettek hívni, (A *Közlöny* szerint *Nemzeti ülés*) jul. 5-én nyílt meg s a nagy reményekből ebben az irányban nagy csalódás lett. A nemzetgyűlés a radicalok kívánatainak sem nem birt, sem nem akart megfelelni.

Folyóiratunkban már részletesen szóltunk az országgyűlés júliusi és augusztusi tárgyalásairól⁵ s azon okokról is, melyek lehangolók valának a radicalok és Petőfi hangulatára is: itt csak röviden összegezzük újra a történeteket.

Julius 10-én alakult meg az alsóház, 11-én tartotta Kossuth fényes beszédét a 200 ezer ujoncz megajánlása tárgyában. Ezután 17-ikéig a képviselőház rendszabályainak megvitatása, 18—19-én apróbb ügyek voltak napirenden, jul. 20—22-ig a válaszfeliratot s benne az olaszok elleni segély megajánlását tárgyalták szenvedélyes vita közben, mely úgy a minisztérium kebelében, mint az országházban és hírlapokban nagy viharokat szült, míg végre 24-én a válaszfeliratot megszavazták. (23-án nem volt nyílt ülés.) Jul. 25—26-án a ház apróbb ügyekkel s javaslatokkal foglalkozott; 27—28-án a bizottságok üléseztek, nyílt ülés nem volt; 29-én a vész-törvény

⁵ Petőfi fellépte Vörösmarty ellen 1848-ban. Petőfi-muz. IV. 161—170. l.

feletti vita folyt s több kisebb indítvány adatott be; 30-án osztályülés, 31-én a telepítési törvényjavaslat s több indítvány tárgyalatott; ag. 1-én vétetett elé először zárt ülésben az ujonczozási törvényjavaslat, melynek tárgyalása Kemény Dénes indítványára néhány napra elhalasztatott; 2-án bizottsági ülések tartattak, 3—10-ig szenvedélyes vitakozásokkal tárgyalták le a népnevelési javaslatot, miközben Mészáros Lázár 7-én bejelentette, hogy néhány napra az alvidéki tábor megtekintésére megy.

Ezekből látható, hogy a határozatok menete sem elég gyors nem volt, sem főleg nem azok és oly tárgyak vétettek elé, melyek a rohamos események s a nagy veszélyek idején legtermészetesebbeknek látszának. A radicalok tehát az egész tárgyalást haszontalan szóbeszédnek vették, véleményök szerint ki-ki a beszédben s nem a tettekben kívánt kitűnni.⁶

Ezek, a mik itt elmondattak, nyíltan folytak az országgyűlésen az ország szeme előtt; de helyzetünk még jobban bonyolódott fölfelé, szemben a kormánnyal. Ugyanis Batthyányi a horváth ügyre vonatkozó jul. 4-diki miniszteri államirat értelmében jul. 25-én Bécsbe ment, hogy a visszatért János főherczeggel tárgyaljon a horváth ügyekben, hová Jellachich is megérkezett nagyszabású hivatalos tüntetések között július 27-dikén. De mivel Jellachich az egyezkedés első alapfeltételéül épen azt tűzte ki, a miért a márcziusi napok végén majdnem vér folyt, t. i., hogy a pénz-, hadügy- és külügyminisztérium az osztrák császári minisztériummal egyesíttessék, a ki-egyezés meg sem kísértetett s a bécsi minisztérium meg annál tartozkodóbban viselte magát, mert épen e tárgyalások előtt, július 23—25-én Radeczky Custozánál legyőzte a piemonti király seregét.

Ekközben az eredményről még értesítést nem nyerhetett országgyűlés, melynek legfőbb törekvése az volt, hogy a királylyal közvetlenül érintkezhessék s egyszersmind őt a reactio kezéből kiragadják, mely benne a császárt és királyt különválasztva két egymásnak ellentmondó személyt csinált a maga ad hoc nyilatkozataival: jul. 24-diki ülésén Gr. Teleki László indítványára egy bizottság küldését határozta el, mely Innsbruckból a királyt az országba hívja. E bizottság jul. 25-én 9 órakor zárt ülésben választatott meg 31 tagból, mely Almási Pál, 2-dik alelnök vezetése alatt Innsbruckba ment.⁷ Azonban, a mint előre látható volt, a királynak az ag. 8-diki kihallgatáson a reactio által sugalmazott felelete kitérő volt s azt ígérte, hogy szept. 7-dikére, az országgyűlés bezárása idejére fog lejönni, a mit

⁶ Nem volt lap és ember, a ki az országgyűlés lassú tanácskozásai miatt ne panaszkodott volna. „Vész a drága idő“, mond jul. 22-ről a minisztériális *Pesti Hirlap* (115. sz.) s Széchenyi ag. 10-én így szólt: „Hosszu tanácskozás most egyenesen polgári bűn.“ (131. sz.) Az különösen indokolatlan volt, hogy épen ily időben vették elé a népokt. törvény tárgyalását, melynek tartalma még a kormánypártot sem elégitette ki, (L. *Pesti Hirlap*. 131. szám.) s e mellett a tárgyalás folyamán is mutatkozott az elhalasztási kedv. (U. ott. 127. sz.) Az is való, hogy senki sem képzelte, hogy e pár elvi megállapodás oly hosszas vitát keltsen. Magát a tárgyalást különben Eötvös maga sürgette. (V. ö. ag. 3-diki beszédeit s az ag. 4-diki szavazást az elhalasztás ellen.) V. ö. Petőfi hangulatáról az országgyűlésre és minisztériumra vonatkozólag levelet Bankoshoz 1848 ag. 18-dikáról. (*Vasárn. Ujs.* 1877. 5. sz. és Barótinál 71. l.)

⁷ Közlöny. 227. l. 1848.

a küldöttség egyáltalán nem kért, nem lévén szándéka az országgyűlésnek oly hamar eloszlaní.⁸

Ezek voltak a főbb események, melyek e pár hét tartalmát teszik s épen midőn az országgyűlés küldöttsége Insbruckban járt s a népnevelési törvény feletti viták lefolytak, írta Petőfi második cikkét a *Márczius Tizenötödike*-be (1848. 128. sz. ag. 11. 515. l.), mely a következőleg szól:

Pest, augusztus 10-én 1848.

Felszabadultunk a Metternich-kompanya alól, s kaptuk a Battyáni-ministeriumot. Erre ugyan elmondhatni, hogy »eben gubát«.

Amaz tetteivel törekedett vesztünkre, emez tétlenségével fogja vesztünket okozni. Mi haszna, hogy a mód különböző? az eredmény egy.

Immáron nyíldogálnak azon boldog ábrándozók szemei, kik nem csak hogy biztak e ministeriumban, de sőt azt állították, hogy egyes egyedül csak ez az, melly a hazát megmenteni képes. Gyönyörűségesen meg fogják menteni!

Ország-világ tudja, hogyan vélekedtem én e ministeriumról mintgyárt eleinte, (hogy e véleményemet ki mertem már akkor mondani: jó nevem híret, mellyet évek folytán szereztem, elvesztettem néhány nap alatt) most pedig egyenesen azt mondom, hogy ez a ministerium az, melly legbizonyosabban eltemet bennünket.

Iő paeant zengett az ország, midőn az első magyar ministerium névsorát meglátta, én pedig megcsóváltam fejemet azon, hogy a magyar ember mindig fölkeltekor szokta dicsérni a napot, be nem várván annak lementét.

Es azt gondolám: ezek mind egy szálíg derék emberek, talán mint (mint) ministerek is azok lesznek, de csak talán... ők azon kornak gyermekei, melly már meghalt: a beszéd, a szónoklat koráé; ebben ők elsőek voltak, de vajon nem lesznek-e az új korban, a tettek korában az utolsó? mert a kettő között oly nagy a különbség, hogy vagy egészen új emberek kellene hozzá, vagy a régieknek egészen újja kell születniök, és ez nagy ritkaság. Csak egy phoenix volt a világon, az is régen volt; tán nem is igaz. Abból, hogy ők a szónoklat mesterei, egyáltalában nem következik az, hogy mesterei lesznek a tetteknek is. A tímár kikészíti a bőrt, de a kikészített bőrből más mesterember csinál csizmát.

Igy gondolkoztam körülbelül a ministeriumról, midőn az megszületett. Alig élt néhány napot, s én földhöz vágtam kalapomat s a ministerium iránti minden hitemet és bizalmamat. Azt mondták ugyan, hogy még gyermek, tehát varakozzunk egy keveset, de ez engem meg nem nyugtatott. Hercules már bölcsőjében kigyókat szaggatott szét, s nekünk ha valaha, ugy most van Herculesekre szükségünk.

Bekövetkezett május 10-ke, a budai vérengzés, (mellynek elkövetői, közbevetőleg mondva, maig büntetlenül fütyülnek,) ott a ministeriumnak ugyszólván szeme láttára kaszabolták az embereket... már ekkor nem tartóztathattam magamat, fölugrottam a muzeum udvarán a tribünre, és

⁸ E válasz ag. 15-én Bécsből, hová a király már ag. 9-én visszatért, írásban is kiadatott. Közlöny.

veszett dühömben elkiáltottam a nemzet színe előtt, hogy én e miniszteriumra nem a hazát, de egy magamat, sőt a kutyámat sem biznám.

Nyugott lelkiállapotban bizonyosan más szavakkal fejeztem volna ki magamat, de az értelme végre is csak ez lett volna.

Ezen szavaimra dühbe jött az ország, és szép fényes nevemet pocsé-tába dobták, és meggázolták. Én fájdalommal ugyan, de még is mosolyogtam, mert tudtam, hogy ugyanazok az emberek, kik rá tapostak nevemre, föl fogják azt venni a sárból, és szépen letörölgetik róla a meg nem érdemelt szennyet.

S íme már ott vagyunk, hogy azt mondogatják: Petőfinék még sem volt egészen igazságtalansága. És ne adja isten, de maholnap ott leszünk, hogy azt fogják mondani: Petőfinék tökéletesen igaza volt!

Napról napra mindinkább látván, hogy a ministerium olyan, mint a bekötött szemű, hátrakötött kezű és vasravert lábú ember, minden reményemet egybe helyeztem, a nemzetgyűlésbe.

Mit nem vártam én a nemzetgyűléstől! soha ennél nagyobbserű reményeim nem voltak, és soha sem csalatkoztam olly csufondárosan, mint e nemzetgyűlésben!

Uramfia, fölküldi őket egy fölébredett, fölleskült, tettevagyó, tette-kész nemzet, és ők itt nyámognak itt czammognak, mint valami inaszakadt invalidus; kávéházi pipafüstös unalmokból és egykedvűségekből csak akkor pattannak ki, akkor jönnek tűzbe, ha nem az ellenséget, hanem egymást kell marniok, és végre is megérjük, hogy szőröstül-bőröstül elnyelik, a törpe minoritást... szájok ugyan elég nagy erre. A rácz fené eszi az ország lábát s maholnap a szívébe harap, és az a fű még erdőben és mezőn van, melyet majd a patikába kell vinni, hogy ott orvosságot csináljanak belőle. Egy hónapja, hogy megajánlották nagy hűhóval a 200,000 katonát, s azóta ez ügyben egy árva kurjangást sem tettek, mintha az ellenség még most készítené a Ganges vizén a hidat, mellyen át hozzánk fog gyalogolni.

Déli Magyarországon zsákra rakják a lenyiszált magyar fejeket. éjszaki és keleti Magyarországról ki kezeskedik? és ki kezeskedik nyugaton Austriáért, mellynek alattomos keze szennyé eddig is mindenütt látszik?

Egyszerre csak azon vesszük észre magunkat, hogy nem két, hanem négy tűz közé szorultunk, és alig van annyi fecskendőnk, a mennnyivel egy égő gyufát el tudnánk oltani, és még is a helyett, hogy állítanak nyakra-főre, ha a pokol fenekéből is a pénzt és katonát, magok játszanak katonásdit, vagdalkoznak egymás között mint a paréj közt a gyerekek. Tanakodnak theológiáról, paedugoiáról,⁹ és az ördög tudja miféle iá-ról. Elhagyhatnátok most azt a nevelést, mikor azt sem tudjuk, lesz-e kit nevelni, vagy sem?

De a legszebb az, hogy ők a népet, mellynek ők képviselői, olly éretlennek, butának tartják. Végső argumentumok mindenre az, hogy hja a nép még ilyen meg ollyan éretlen. Köszönend meg ezt képviselőidnek, nép. Én megvallom, egészen másformának ismerem a népet, s éretlenségének legfőlebb egy példáját tudom azt, hogy illyen képviselőket választott.

⁹ paedagogiáról helyett sajtóhiba.

Hanem a legszebbnél is szebb az, hogy ők, kik azért vannak összeküldve, hogy a magyar nemzetet kiemeljék a régi fertőből, e helyett még egy új gyalázatot csapnak a képéhez: megajánlják a segítséget Austriának Olaszország ellen s ezzel magok zárják be előttünk az ajtót, mellyen Europa nemesebb nemzetekinek rokonérzelme jött volna be hozzánk. Most már jöjjen el az idő, midőn a magunk emberségéből, a mi könnyen megeshetik, nem birunk kigázolni a bajból, s forduljunk segítségért ama nemzetekhez, majd azt fogják mondani: menjetek a pokolba, a hová valók vagytok, ki(k) kezet emeltetek a szent szabadságra, midőn Europa, sőt ti magatok is küzdötetek érte!

Ezt fogják mondani, s kilöknek bennünket az antichambreba, hol majd aztán magyarázhatjuk az inasoknak a *pragmatica sancti*ót. —

Innenonnan ezer esztendeje, hogy e földre az első cseppek hullottak ama vérből, melly ezt Magyarországának keresztelte.

Ezer esztendő óta sokszor volt már a magyar nemzet kutyául, de nem hiszem, hogy valaha kutyábbul lett volna, mint jelenleg van.

Maholnap már én is kétségbeesem, én! . . . pedig akkor aztán jó éjszakát, mert én a legutolsó vagyok azok közt, kiket a balsors kétségbejteni képes.

Akkor ha küzdünk, nem azért küzdünk többé, hogy Magyarország ismét fölemelje fejét, hanem csak azért, hogy ha már élni nem tudunk becsületesen, legalább halálunk legyen becsületes.

Irtóztató!

Azért szenvedtünk hát ezer esztendeig, azért izzadtunk könnyeket és sirtunk vért, azért botorkáztunk át keservesen a középkor hosszú éjén, hogy midőn virad végre, mi fáradtan ájultan roskadjunk össze az utfélen, hogy a nemzetek hajnalának első sugárai oda fonódjanak Magyarország homlokára halotti koszorú gyanánt!

Tenni fogunk végre, de tenni és meghalni egyszerre . . . tettünk az emlékkő lesz sirhalmunk előtt. A világ nem tudta, hogy élünk, csak azt fogja tudni, hogy meghaltunk!

Szomorú, szomorú. És pedig így lesz, ha a nemzet minélelőbb föl nem serken, s ki nem ragadja kormánya és képviselői kezéből azon hatalmat, mellyet nekik jó hiszemben átadott, s melylyel azok részint nem tudnak élni, részint rútul visszaélnék.

PETŐFI SÁNDOR.¹⁰

F. Z.

¹⁰ (Márciusus Tizenötödike. 1848. 128. sz. ag. 11. 515. l.) L. kiadva Halasi: Petőfi-reliqu. 27—30. l., de a számos hiba és kihagyás miatt használhatatlan.

Petoefiana.

Ezen cím alatt a „Cronaca Bizantina“ című szépirodalmi lap 1885. február elsejéről datált számában Conte di Lara aláírással Petőfi „A felhők“ című költeményének következő fordítása olvasható, mely inkább átdolgozások mondható:

„Tra le nuvole sempre volerei,
se un angello foss' io;
pittor nuvole sempre io pingerei;
nuvole, l'amor mio.

Sarventa ad esse il core, il cor che trepida,
veggendole a passare
e: benvenute, dice loro, o nuvole
se le vede tornare.

Viatrici del ciel vane son esse,
le amiche mie migliori,
della mia vita ho lor fidato spesso
volte i chiusi rancori.

Sonnecchiar le vid'io siccome bambole,
laggiu verso al ponente
e poi svegliarsi al primo raggio roseo
che ride all' oriente;

ruinar le vid'io come giganti
via per l'azzurro vano
ardimentose, valide, prestanti
sul tiranno uragano;

e quando in ciel quasi malata, pallida
la luna alto salia.

farsele intorno di sorelle simile
a fida compagnia.

Molti plicarsi le vid'io sorenti
forme cangiando e aspetto;
e allora il cor senti da piu possenti
novi ad esse costretto.

Che è, che ad esse n'incatena e legami?
sei tu senso d'amore;

che pari a te, mutando, anch'elle restano
sempre le stesse, o core.

e il mio destino al vostro altre segrete
leggi legano, o nuvole;

siccome gli occhi miei ricche voi siete
or di lampi, or di lacrime.

Közli: Dr. Erdélyi Károly.

Adat Petőfi és Szemere Miklós viszonyához.

Folyóiratunk ez évi 2-dik számában (25. lap) „*Petőfi és Szemere Miklós*“ cz. a. részletesen elmondtuk a két költő összevezetésének történetét. Ehhez most kiegészítő adalékul közöljük *Szemere Miklós egy levelét Pajor István* ügyvédhez, mely az *Irodalomtörténeti közleményekben* jelent meg (1891. 321. l.) Pajor István közlésében. E levél több tekintetben kiegészíti az említett cikkünkben elmondottakat, pár dologban pedig módosítja. A levél, megfelelő jegyzeteinkkel ellátva, a következő:

30. Nov. 1866.

Kedves Pistám! ¹

Szinte féltém 18-án költ legutolsó levelkedet felbontani. Azt hittem hogy megscutikázod kissé irtoztató röstségemet. Csak is az a mentségem, hogy illy röst illy álmos vagyok én már minden de minden teendőmben. Versírás stb. nyugszik szép csendesen a suton mint a hamupipóke.

Bocsáss meg tehát ha még most se küldöm részletekre menő észrevételeimet verseidre, csak általánosságban szóllok; — rövid időn majd bővebben!

Addig is, csak ennyit: legerősebb oldalad a gunyor; a »Romlásnak indult« Berzsenyi ódájának parodiája nagyon derék.² Nevethetnék magamon, ha elgondolom: milly sok változáson ment át lelkületedről alkotott hitem. Midőn mint ügyvéd küldéd rám idéző leveledet, egy komor szigoru embert véltem benned. Az »imák«³ fordítójában épen ellenkezőt; szelid, csendes kedélyűt; ime, kiszül végre hogy az én Pistám magamhoz hasonló pajkos víg lelkületű! Még abban is mennyire egyezünk, hogy te is megcsipkedted Petőfit.⁴ Enyémet e részben nem ismerheted, mert névtelenül jelent meg a »Honderűben«.⁵ Mielőtt ide irnám, el kell mondanom, hogy soha tán költő nem csüggött úgy költőtársán, mint eleinte rajtam Petőfi. Látván, hogy verseit nem csak szeretem, de vitatkozom is mellettök Vörösmartyval, Vahott Sándorral s másokkal, kik még akkor nem sokat tártottak róla.⁶ S ezenkívül — miért ne említsem — anyagilag is segitettem. Történt azonban hogy ő velem együtt utazott Pestről Miskolczig, onnan én haza, ő Eperjesre menvén Kerényi Frigyeshez, Tompa Mihályhoz, kiket még személyesen nem ismert. Miskolczon egy szobában hálván, kérdezte: mint tetszenék nekem az ő »Czippus lombjai«? Mondám, hogy versei közt azokkal

¹ Pajor Istvánhoz.

² E parodia megjelent *Csalomjai* (Pajor István álneve): Költeményei között. Balassa-Gyarmat. 1859.

³ Leford. Witschel: Áldozatok. Imák etc. művét. 1860. B.-Gyarmat. Erre czéloz Szemere.

⁴ E megjegyzés Pajor egy négysoros kis költeményére vonatkozik, melyet lapunk e száma közöl „*Petőfi*“ cz. a.

⁵ 1845. II. 175. l. 9. sz. szept. 2. „*Az agtelki barlangban. Petőfi a kalvinista Rektorhoz*“ cz. költeményre czéloz. Kiadva Pet.-muz. I. 211. l. Ugyanaz, melyet e levélben újra közöl némi módosítással.

⁶ Nehezen elhíhető állítás, hogy Vörösmarty, ki a *Versék I.* kiadását a Nemzeti körnél kieszközölte, keveset tartott volna róla. Vörösmarty bizonyára nem szorult Szemerére, hogy fölismerje a szépet a költészetben.

vagyok legkevésbé elégtelt; s elmondám némi kifogásaimat. — Tűzbe jött, vitatkozott, s kért — de még nem haraggal, írjak ezekről neki, csak magának, bírálatot, s küldjem hozzá Eperjesre. Elküldtem. Bírálatom, habár több helyeket, s itt ott egy egész verset is megróvtam, sértő tellyességgel nem volt, sőt még akkor a jobb verseiről sem jelent meg kedvezőbb bírálat. De a Pillvax hölgyei által akkor már elkapott fiatal czimboránk Apollóban, nekidühült bírálatomra s azontul egész haláláig, untalan harapott, rugdosott felém. Legelső harapása »Utí naplójában« jelent meg, — nem említve ugyan nevem (s egyszersmind a Sárosy Gyuláét), de mindenki által kitalálható, kikre szórja gúnyját. Éppen nálam időztek akkor Tompa s Kerényi, midőn e gúny a lapban jött. (Vahott Imre »Pesti Divatlap«-jában.)⁷

Én tehát hirtelenében a következő verssel viszonyoztam ifjonci malicziáját, — sőt merhetem így nevezni: csömörletes hálátlanságát. Őt magát beszéltetem e versben, s az egész vers »naplójában« látható dicsekedéseiből van összerakva s némelyike szóról szóra adva. Aláhuzom dicsekvéseit, hogy jobban megérthessed.

Petőfi a kálvinista rektorhoz az Agtelki barlaugban⁸

Nagy tisztelettel nézz e névre

Mellyet e falra karczolok!

Boruljanak a föld porába

Előtte minden — rektorok! —

Tudd meg! — enyém az! s két országban,

Mint üstökös fark úgy ragyog.

Az ebrudon kiröppent Marczii

Zöld éneklője — én vagyok!

Már Csizsio megjövedölle,

Hogy egykoron híres leszek!

Hogy, — mi nagyapád sem volt: tábla-

Birói czimre szert teszek.

Heine és Béranger nyomában,

Mint a napszámós izzadok. —

Az ebrudon stb.

Volt egy szép hölgy: — nem állhatott ki, —

Ha rá pislogtam, borzadott, —

Ha Zajtai-mentémre nézett,

Majd nyilalásig kaczagott. —

De én azért megénekeltem, —

E dalokban sok köny potyog. —

Az stb.

Tudd meg, tollamból jött világra,

A „Helység kalapácsa“ is!

Édesdeden röhögnek rajta

Ha hallják, — Jankó és Maris,

Édes Gergely sem irt illy szépet,

Nem zenge illyet még torok. —

Az stb.

A kritikus mind *ssamár*, bival, ló!

Sok versem rossznak hirdeti,

S a föld mindannyi kalapácsa

„Kalapácsát“ csak neveti.

Mondom: *Ssamár*, veszett komondor,

Izlése nincs, azért morog. —

Az stb.

E kar, hatalmas bár a tollra!

Hatalmasb volna kardra még!

A hőskard, czinke természethez,

Ügy-é, dicsően illenék!! —

Látom, csodálsz! — s csodálhatsz is, mert

Nálam nincs ember már nagyobb! —

Az ebrudon stb.

⁷ Ez az egyik új adat, hogy Petőfi tehát a „*Csipurustombok*“ kézirati bírálatára miatt „dühült neki“ s írta az említett vonatkozást az *Utí jegyzetekbe*. Nem tudjuk ugyan hielesen megzafolni, de nekünk tulságosnak látszik e következtetés. Petőfi tréfas megjegyzése nagyon is ártatlan ahhoz, hogy „harapás“-nak vagy „rugás“-nak vegyük. Aztán Szemere ezt „legelső harapás“-nak nevezi, holott Petőfi tudtunkkal nyilvánosan nem támadta meg utóbb Szemerét, tehát legalább is nemesebben járt el Szemeréről, ki meggyőződése ellen is támadta s kicsinyíteni akarta a költőt. Az „*Utí jegyzetek*“ különben nem a *Pesti Divatlapban*, hanem az *Életképekben* jelentek meg. (1845. II. V. ö. Pet.-muz. IV. 49. 1.

⁸ A költemény itt némi eltéréssel lévén adva a *Honderüben* megjelenhez képest, közöljük újra.

Jegyzeteket is kell még hozzátennem: — Szentiványi Károly Petőfit táblabíróvá nevezette ki Gömörbe, — e pillanattól így írta naplója mentén alá: *Es s egy (es?) nap óta táblabíró Gömörben.*⁹

Heine s Bérangert felhasználtam ugyan e versben, de ő ezeket csak pár helyütt utánozta, s ez mit sem von le költői híréből, költői genialitásából.

Volt egy szép hölgy. T. i. Etelke (a Vahott Sándor neje testvére,) kihez Czipruslombjait írta s ki őt (Vahott Sándortól s napájától hallám) *ki nem állhatta, s kaczagását sem fejthatta el ha rá pillantott.* De magam is alig állhattam meg a kaczajt, midőn Vahott Sándornál legelőször láttam s ismertem meg Petőfit, mert szeszélyből épen úgy öltözött mint a Peleskei nótárius tünderkedik a szinpadon. Lehetetlen idétlenebb figurát képzelni, mint ő ez öltözetben volt, s még ahoz: igen bő májbőr csizma! s vékony görbe lábszárak a lötyögő csizmában!¹⁰

Kivöppent Marczsi. Ha ki szerényen lép fel, írjon bár (mint p. o. Vörösmarty) nem épen jó drámát is, az se baj! De, *nyomatásban hirdetni ki előre: „Falura megyek, s „Zöld Marczsi“ drámámat fogom megírni Egressy Gábor jutalomjátékául?”*¹¹ — Ha aztán az ily fennen hirdetett drámát, *rosszasága miatt* ellöki a drámabíró választmány, az csakugyan komikus eset. — Ugyanazért nem Zöld Marczit mondék versemben, de: Marczsi zöld íróját.

A helység kalapácsának igen jól választott versformája van, s a comicum se volna rossz benne, de a meséje silány. Kár hogy ő ezt jobban nem dolgozta ki később. — Midőn e verset írtam, akkor még nem ismerem e bohózatot; Vörösmartytól kérdezvén: sikerült-e? ő *»nagyon rossznak«* állítván (miben pedig nem volt igaza!) az ő tekintélyén gyaláztam meg versemben. De ebben valóban nincsen igazam.

S most isten s barátságom veled kedves Pistám! Morósus fizető vagyok nemde? no de kevés ideig foglak már benneteket várakoztatni. Isten veled megegyeszer. Szerető barátod

Sz. Miklós.

Közlő: F. Z.

⁹ Egyetlen egy „Nyílt levél Vahot Imréhez” cz. levelében használta ez aláírást „Petőfi Sándor, május 29. óta Gömörmegye táblabírája” (Pesti Divatlap. 1845. 12. sz. jun. 19. 331. l.). Ha valaki kevésbe vette, sőt megvetette és ostorozta az efféle kváritságokat, az bizonyosan jétőfi volt.

¹⁰ Ez a másik helyreigazító adat. Mi említett cikkünkben azt állítottuk, hogy e czélzás Mednyánszky Bertára vonatkozik. Nevette-e valóban Etelka Petőfi? — Mostanig sehol sem olvastuk.

¹¹ Ez egyenesen valótlanság, Petőfi ezt sohasem írta magáról. E hír a *Pesti Divatlapban* jelent meg s minden ferdítés nélkül így szól: — „Petőfi Sándor falura vonta magát, hogy egy, az Egressy Gábor jutalomjátékául adandó színműven — melynek czime „Zöldmarczy” leend — annál nyugodtabban s háborítlan csendességben dolgozhassék.” (1845. 16. sz. jul. 17.) Ez pedig egészen más, mint a mit Szemere ír. Aztán jól megfontolandó a vádaskodás előtt, hogy egy effajta hír mennyire tulajdonítható annak, a kiről szól; mert csak kissé neves emberek is alig szabadíthatnak meg attól, még ha akarnák is, hogy nevök ne álljon folyvást a hírlapokban.

Költemény Petőfi ellen.

VIII.

Petőfi.

*Valál miképen egy bolyongó üstökös,
Robogva szárnyalván be a magas léget;
Kíváncsian nézett rád a magyar világ,
Mig elmúlál s maradt reá csak emléked.*

Csalomjai.*

Adatok a X-ek társulatához.

E cz. a. folyóiratunk már közölt néhány adatot,¹ valamint részletesen földolgozta alóírt a kérdésre vonatkozó más adatokat egy értekezésben, mely az Erdélyi Muzegylet bölcs. szakosztálya kiadványaiban jelent meg.² Ugyanerre vonatkozva a „*Der Ungar*“ 1846. évi folyamában a következő adatok olvashatók, melyeket teljesség okáért közlünk (66. sz. márcz. 18. 528. l.):

* * Mit Bedauern, lesen wir in den »Életképek«, vernehmen wir, dass die Bessern unserer jungen Schriftstellern, wie *Fókay, Tompa, Petőfi, Kaján Abel, Obernyik, Pálffy, Lisznyay, Degré* u. a. m. sich gegenseitig das Ehrenwort gegeben, für kein belletristisches Blatt mehr zu arbeiten. Wir wollen im Interesse der Belletristik und der schönen Lesewelt dem Gerüchte keinen Glauben schenken, denn die Wahrheit desselben, dass Zurücktreten so vieler Jungen Kräfte, wäre ein empfindlicher Schlag für die ungarische

schelletristische Journalistik. Wir ersuchen sie daher um eine Erklärung von der Grundlosigkeit des Gerüchtes zu unserer und der Leser Beruhigung.

U. ott (89. sz. ápr. 15. 711. l.):

* * Wir erwähnten vor einiger Zeit des Gerüchtes, dass mehrere junge ungarische Schriftsteller und die tüchtigsten unserer jungen Litteratur der Belletristik ihre Mitarbeiterschaft versagen wollen. Die Besorgniss unserer Collegen lässt sich leicht denken und die »Életképek« forderten die Verschwornen geradezu auf, durch eine öffentliche Erklärung Publicum und Redactionen zu beruhigen. Diese Erklärung ist nun erfolgt und die Herrn *Karl Bérczy, Alois Degré, Mor. Fókay, Abel Kaján, Colom. Lisznyay, Carl Obernyik, Alb. Pálffy, Alex. Petőfi* und *Michael Tompa* entziehen der Belletristik wirklich mit dem 1. Juli l. J. alle Mitwirkung, um mit vereinter Kraft eine grossartige literarische Unternehmung in's Leben treten zu lassen.

U. ott (98. sz. ápr. 25. 784. l.):

¹ II. 177. l.

* 1888. évf.

* Pajor István. L. Csalomjai: Költemények. 1859. Balassa-Gyarmat. 100 lap. E csipkedő költemény főképp azért érdekes, mert a költő halála után íratott.

Der neuen ungarischen Literaten, die sich, wie wir jüngst erwähnt, von der Belletristik zurückziehen, hat sich nun auch Friedrich *Kerényi* angeschlossen. Sie wollen ihre Geistesproducte fortan in selbstständige Hefen unter dem Titel: Pesti füzetek (Pesther Hefte) erscheinen lassen. Der Termin zur Einsendung der Arbeiten, welche das erste Heft bilden sollen, ist auf den 20. Juni festgesetzt.

U. ott (160. sz. juli 10. 1380. l.):

* * Der Vorsatz unseres unga-

rischen Schriftstellerbundes, mit Anfang Juli ihre Mitwirkung der belletristischen Journalistik zu entziehen, scheint einen bedeutenden Leck erhalten zu haben. In den ersten Nummern des Semesters (t. i. Pesti Divatl.) begegnen wir den Namen *Degré*, *Lisznyay*, *Obernyik*, *Petőfi* und *Tompá*. Die Journalistik wird sich dieser Inconsequenz gewiss freuen, denn, wenn solche Köpfe feiern, wer führt dann das Wort?

Közli: F. Z.

Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez.

XIII. közlemény.*

Kiegészítések:

I. *Versek I.*¹ rovathoz.

Özv. Barráné és Stein Kolosvári és Nagy-Enyedi könyvkereskedése által következő ajánlandó könyvek megszerezhetők: *Versek*. Irta Petőfi Sándor. Velinen. 1844. Borít. füzve 1 frt 12 kr.* (*Özv. Barráné és Stein* egykorú könyvhirdetése önálló lapon más művekkel együtt.)

II. *„A helység kalapácsa“*² rovathoz.

„A Helység Kalapácsa. Hősköltemény négy énekben. Irta Petőfi Sándor. Vel., 2 csinos képpel ékesített bor. füzve 36 kr. pp. Egy ifju tehetséges költőtől, az első tréfás hősköltemény (az újabb időben) e könyvecske (diszes kiállítása mellett) komoly s humoristicus tartalma által

mindazoknak ajánlhatóvá lesz, kik, hogy vig órát magoknak készíthessenek, egy kis kiadást tenni nem sajnálnak.* (U. ott. 1844.)

X. *„A hóhér kötele“*³ rovathoz.

➤ Május közepén (1846) fog megjelenni *Petőfi S.* illy című munkája: *„A hóhér kötele“* (U. ott.)

U. ott hirdetve: *„A koros hölgy“** Bernard Károlytól, fordította *Petőfi Sándor*. 1 kötet 1 frt 20 kr. *„Robin Hood.“* Angol regény. James után fordítá *Petőfi Sándor*. 2 Kötet 2 frt 45 kr.*

Új adatok:

XXIV. *Az erdélyi hadsereg*. E költeményről már volt folyóiratunkban szó s közöltük is facsimileben az 1888. év I. első füzeté mellett egy kézíratról. E költemény is megjelent ön-

* L. még: I. 21, 81, 215, 299. II. 37, 103, 187, 225, 293. III. 375. IV. 43, 297. I.

¹ L. még Pet.-muz. I. 21, 81. III. 349. I.

² L. még u. ott. I. 22, 84. II. 37. III. 375. IV. 147.

³ L. még u. ott. I. 86., 301. II. 105. III. 375. IV. 299.

⁴ L. még u. ott. IV. 43. I.

⁵ V. ö. Pet.-muz. I. 3—5. I.

álló röplapon „Az erdélyi hadsereg“ czímmel „Nyomatott Szászsebesen 1849“. Mivel Petőfinek egy 1849, ápr. 11-én kelt leveléből tudjuk, hogy mely napon időzött e helyen, a nyomtatás napja is ebből pontosan megállapítható, t. i. ápril 11-dike. Innen küldte el említett levelével együtt a *Közönynek*, hol mindkettő ugyanegy számban (89. sz. 329. l. ápril 26.) megjelent.

XXV. *Csatadal*. Petőfi e költeményéről már megírtuk, hogy felajánlván a nemzetgyűlésnek, ez kinyomtatás végett elfogadta s átadta a honvédelmi bizottmánynak. A honv. bizottm. kinyomatta s a költemény röplapon megjelent. Egyik kiadványának 2 példánya megvan a Nemz. muz. ban a Petőfi-íratok közt: „*Csatadal*“ czímen, „*Nyomatott Káransebesen 1849.*“ Minthogy tudjuk Petőfi egy leveléből, de egyéb adatokból is,

hogy a költő Bemmel együtt 1849 ápr. havában volt a Bánátban s épen ápril 17-én Káransebesen, ez adatból a kiadás napja is meghatározható, t. i. ápr. 17-dike. Más kiadásainak példányai még lappanganak.

XXVI. „*Élet vagy halál!*“ Petőfi e költeménye, mely különben 1848 november havából való, megjelent külön röplapon is, a mint egy levélből értesült róla a kolozsvári „1848. —49. Történelmi Lapok“ (7. szám 72. l.). E szerint ugyanis a költő Budavár bevétele után, 1849. május végén, külön lapon lenyomatta s mind maga osztogatta, mind pedig „hivatalos uton“ (?) terjesztették a honvédek közt. A költő által készített külön lenyomatot egészen természetesen indokolja az, hogy a költemény tartalmánál fogva teljesen alkalomszerű volt e napokban is.

Közlő: F. Z.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hírek.

Melléklet. Folyóiratunk e számához a költő szülőházának fénynyomatú képét mellékeljük. A photograph-fölvétel folyóiratunk szerkesztőjétől s a fénynyomat Divaldtól való. A kép teljes hűséggel mutatja a házat az 1891-ik év október havából.

Petőfi-omléktábla. Erdődön Petőfi-omléktáblát helyeznek el. Az ünnepet az uradalmi tisztikar és szolgabírótság rendezi.

25-dik szám. Mai számunk némileg *jubileum*-szám, t. i. fennállása óta a 25-dik füzet. Talán nem is emlékeztünk volna meg róla, ha nem volna ez fényes czáfolat azoknak, kik megindulásakor azt mondták, hogy folyóiratunk hamar meg fog halni. Határa mindenesetre lesz valamikor, a dolog természeténél fogva kell lennie; de íme még

él s pedig fokozatos elismerésben részesül. Ebben az évben a közoktatási tanács bírálatai alapján a nm. vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr megszerzésre ajánlotta és engedélyezte 8161. sz. a. a hazai összes középiskolák, valamint tanító- és tanítónőképző intézetek, kereskedelmi akadémiák, felső leányiskolák és polgári iskolák tanári és ifjúsági könyvtárainak. E tekintélyes helyről jövő elismerő bírálaton kívül a kritika általában is folyton és állandó rokonszenvvel kísérte folyóiratunk működését s számos komoly elismerő hang szólott hozzánk a hazai lapok hasábjairól. Legyen szabad tehát a 25-dik számnál e szerény jubileumot nem csak érezni, hanem a címlap vörös számjával jelezni is.